

ОСОБЛИВОСТІ СИМВОЛІЧНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК У ЗОНІ АТО

Україна сьогодні переживає дуже важкі часи власної історії. Вже рік, як на території нашої країни йде війна, яка все частіше у ЗМІ позначається як мутаційна, бо театр її подійності розгортається на два фронти. Перший фронт – це безпосередньо зона бойових дій, де відбувається антитерористична кампанія, лунають постріли, гинуть люди, де кров'ю виборюється незалежність країни. Інший фронт – інформаційний, той який ведеться у ЗМІ, де нещадно використовуються психотехніки маніпулювання масовою свідомістю за для утримання масового настрою у певному інформаційному полі протистояння. Яскравий приклад є протистояння світоглядів «сепаратистів» та «бендерівців». За рахунок вдалого маніпулювання психотехніками масової свідомості у медіа просторі фабрикуються не тільки псевдо новини та емоційно провокаційні стимули. Імплантується у свідомість брехлива мультимедійна картина світу, яка у конкретній ситуації, за умовами вдалого «диригування» масовою аудиторією та каналізації її енергії у певному напрямку, може породжувати мікросоціальну подійність, наприклад, війну. ЗМІ – вдалиий інструмент для реалізації глобально-маніпулятивних цілей, які зусиллями групи впливових лоббістів перетворюють інформаційну політику у глобальну стратегію.

Відзначимо, що при ретроспективному аналізі політики інформаційно-ідеологічного напрямку російських лідерів тоталітарного кремлівського прокомуністичного режиму, виявимо спрямовану «обробку» масової свідомості у руслі «російського миру», яка йшла протягом двадцяти років. Росія виступила гарантом безпеки України на міжнародній політичній арені, мала пряме втручання у всі галузі суспільного життя українців. Як слідство, психологічно у колективному несвідомому українців сформувався образ Росії як країни, що не може нести нам загрозу. Чечні, Грузії, Абхазії, та що там – усьому світові може загрожувати, нам – аж ніяк. Тому ж у колективному сприйнятті масової світової спільноти Україна та

Росія мала образ одного цілого, – ніби одне яблуко, яке складається з двох половинок. Ця маніпулятивна психологічна спекуляція росіян та відсутність політичних амбіцій у верховного керівництва нашої країни склали основу певного непорозуміння, яке заставило збирати докази агресії Росії проти України для світової спільноти.

Дійсно, майже кожен із нас має родичів у Росії, між нашими народами не існує мовних чи культуральних бар'єрів, більш того, український та російський народи мають спільні історичні корені. Але, завдяки маніпуляціям із національними архетипами вислів «Київ – матір міст російських» сьогодні може стати основою для суперечок, які загрожують перерости у бійку. У горнилі напруженої масової психічної енергії росіян, вдало спрямованої проти права українського народу на власне волевиявлення, нівелюються безперечні історичні факти, навіть такі, як створення міст. У світі психотехнічних навіювань Москва вважається авторитарним архетипічним батьком Києва. Для порівняння уперше Москва історично згадується у 1147 році, Київ – офіційно у 482 році.

Ефективність маніпулятивних російських політстратегій базується на перетворенні історичної пам'яті власного народу у штучний субстрат, де уявлення про національно значущі події розмиті та сфабриковані наново на основі політ стратегічних міфів, (наприклад, міф про російський мир). Маніпуляції із духовною матрицею російського народу, що лежить у основі етнічної ідентичності, зумовлюють масову регресію росіян до характерних для язичного минулого примітивних психічних конструкцій. Дана тенденція становить добре трофічне середовище для реалізації макросоціального експерименту, свідками якого ми стали. Вважаємо, що вчасний та влучний аналіз соціоміфології політичного життя через призму особливостей колективного несвідомого українського та російського етносів, допоможе випрацювати ефективні стратегії травмафокусованої психотерапії індивідуального та колективного профілю. Будь яка подійність, навіть макросоціального рівня, складається із ланки подій, яку можна виразити як текст, а потім семіотично структурувати. Вилучені у результаті структурування елементи знакової конструкції можна інтерпретувати згідно із контекстом юнгіанського аналізу.

Вмінню аналізувати інформацію та протистояти маніпулятивним психотехнікам потрібно виховувати шляхом підвищення рівня психологічної культури. Навіть з екранів домашнього телевізора може розповсюджуватися небезпечний інформаційний вірус.

У кінці дев'яностих масовому глядачу було продемонстровано фільм режисера Бодрова «Брат», що мав успіх. На той час СРСР та його ідеологія рухнули, Україна набула незалежний статус, Крим увійшов у її склад як Автономія. У світі подій у цей самий час для масового телеглядачу культовому фільмі Бодрова «Брат-2» образ українців презентується як зрадників, які усіляко заважають головному герою Данилі та його братові із прізвиськом «Татарин» у аеропорту Америки. За сценарієм, українців зневажливо вбивають. А вбиваючи, Татарин додає фразу: «Ви мені ще за Севастополь надасте відповідь». Для людей, що вміють аналізувати інформацію, цей сюжет постав як сигнал, як стимул щодо розв'язки майбутньої негативної історії, де два народи – український та російський вже існують у телереальності як вороги.

Синтетичний характер сприйняття інформаційного потоку припускає можливість шифрування у свідомості певних необхідних образів. Так, можна штучно у масовій колективній свідомості росіян створити ворога із українця. А можна створити штучний бар'єр між Заходом та Сходом України. Природня здатність людської психіки сприймати тематично розрізнений, але безперервний у часовому інтервалі текст континуально, як цілісне повідомлення становить ґрунт за для реалізації психотехнік. Можна формувати новини випуску таким чином, що вони будуть сприйматися як одне зашифроване послання. Приклад матеріалу новин каналу «Інтер» від 21 грудня 2003 року:

1. День «Соборності» – річниця об'єднання Західної та Східної України. Цитата: «Уперше об'єдналися дві гілки українського народу».

2. Репортаж із Криму. Головна думка: «Некоректно називати Сімферополь столицею Криму. У нас одна столиця – Київ».

Перше повідомлення приголомшує безглуздістю. Ідея єдності України відразу нівелюється на підсвідомості. Виникає водночас питання: «Відколи ж існують аж дві гілки українського етносу?». У тексті відтворюється погано прихований натяк, що нова держава – Україна лише «клаптева ковдра», вона штучно укладена незалежними осередками культурно-історичного розвитку, але столицею у всіх сенсах декларується лише політико-адміністративний центр – Київ. Само собою напрошується висновок, що держава, яка фруструє федеративний устрій, внутрішньо є авторитарною. Впізнаєте почерк із проросійським нахилом?.. На жаль, це є вже нашої історією.

Успішна реалізація глобально-маніпулятивних задач у результаті якої було розгорнуто антитерористична кампанія Росії проти України, безумовно знайшло відображення у колективному несвідомому українців. Загальний психологічний гомеостаз нашої країни цілком залежить від наявності імунітету проти психотехнік, які мають бути виробленими як на рівні особистості, на рівні народу.

Особливе подвійне психологічне навантаження відчувають на собі військові, що здійснюють виконання військового обов'язку у зоні АТО. Перебуваючи постійно під загрозою втрати власного життя, вони відчувають постійний вплив маніпулятивних психотехнік ЗМІ, та на власні очі бачать тривожні результати їх роботи. Борець Анатолій (72 бригада) розповідав, як привіз у лікарню пораненого бійця, а медики відмовились надати медичну допомогу «українським загарбникам». Яків (95 бригада) розказував, як бабуля приносила їм отруйну їжу; Сергій (72 бригада) розповідав, як він разом із бойовими товаришами здогадалися, що приємний дідусь та його бабуля, що періодично проїжджали біля їхнього поста на власній машині, були коректировщиками. На рівні свідомого подібна подійність викликає суперечливі відчуття, протест, агресію, гнів; на несвідомому рівні накопичується негативний матеріал, який володіє якістю статички. У кожного з них визначається аграція на відчутті справедливості.

Окрім того, слід окремо оговорити, що український етнос відноситься до аграрної культури. На імпліцитній сітківці духовної матриці українського народу домінує потяг до обробки землі: ми засіваємо землю, разом садимо картоплю, радіємо

сходам зерна із землі у вигляді ростків, коли колоситься поле із пшеницею... Ми звикли опікуватися дарунками землі, загалом цінуємо культуру життя. Українцю приносить задоволення саме життя, а не його руйнація. Але на сьогодні українські чоловіки вимушені захищати власну землю ціною власного життя через вбивство ворога, що становить основу внутрішнього протиріччя безглуздості смерті та руйнації, але є вимушеною життєвою необхідністю. Усі військовослужбовці, що були учасниками бойових дій, відзначають значні зміни, що відбулися у їхньому світогляді. Спостерігається переоцінка цінностей буття, розуміння швидкоплинності життя, що свідчить про здобуття особистісної зрілості дорогою ціною. На згадку приходить біблійська історія про двох братів – Каїна та Авеля...

Війна є чинником, що призводить до психологічного травмування військових. Психологічна травма є подійністю, яка зламає звичну картину світу особистості бійця, вона вносить у внутрішній простір страх, відчуття безпорадності, неможливості контролювати ситуацію. Свідомий та несвідомий реєстр психіки значно детермінується психологічною травмою. Психіка функціонує у режимі звуження травмою, зациклоється на режимі пошуку власної безпеки. Усі психічні явища, згідно із наших досліджень, зазнають значних змін. Психічні процеси, стани, властивості, тимчасово втрачають якість власних характеристик. Страждають первинні регулятори психіки – пізнавальні, емоційні та вольові психічні процеси. Особливе навантаження зазнає первинний психічний процес відчуття. Слід урахувати можливість органічного враження однієї чи декілька модальностей. Наприклад, у військових, що зазнали атаку «градами» значно знижується слух. Військові, що перенесли психологічне травма навантаження, яке значно перевищувало можливості психічного, поряд із високим рівнем загальної дратівливості визначали труднощі інтероцептивного відчуття. «Тіло немов струна, та я його не відчуваю», «Я навіть коли був поранений не відчув болю, потім кров побачив», «Важко відчувати власне тіло, коли хлопці загинули». Такі висловлювання військових є характерними. При виконанні проєктивного завдання «Автопортрет» знаходить власне відображення у зображувальній діяльності – усі бійці малюють тільки власну голову, немов тіло є відсутнім. Пояснити

відсутність тіла на власному малюнку іноді не можуть. Зумовлюється дана тенденція психофізіологічними особливостями функціональності організму у режимі стресу. Кора головного мозку, головна аналізуюча система організму, отримує інформацію для аналізу із зовнішньої та внутрішньої реальності по нервовим шляхам, завдяки налагодженій системі афферентно-ефферентної іннервації. У режимі травми, коли процеси збудження та гальмування нервової системи зазнають перенавантажень, за для збереження психіки, блокуються нейрони, які відповідають за доставку інформації до кори головного мозку. Травматична пам'ять залишається на нижчих ланках головного мозку, та становить імпліцитну психологічно неопрацьовану пам'ять. Така пам'ять фрагментарна, не має мітки часу, триггерозалежна. На тілесному рівні реалізується у вигляді астенії, тремору, соматизації, конверсій. Для того, щоб сприяти загальному процесу стабілізації психофізіологічного стану, необхідно опрацювання травма пам'яті тіла шляхом десенситизації та майндфулнеса. Таким чином, психолог сприяє коректними енергозберігаючими для клієнта техніками, швидше налагодити зв'язок між тілом та мозком в обидва напрямки – від рецепторів до мозку, та у зворотному зв'язку. Лише налагодивши між ними стосунки, ми можемо іншими техніками випрацювати процес переходу імпліцитної пам'яті у автобіографічну (наприклад, шляхом техніки емоційного затоплювання у травма досвід, SEEFARCBT).

Такі характеристики, як вибірковість, направленість, активність та селективність сприйняття у режимі психологічного травмування знаходять власну реалізацію у вигляді різних сценаріїв, які вказують на психологічні мішені для подальшого опрацювання їх разом із психологом. Так, якщо сприйняття вашого клієнта орієнтовано тільки на війну, бойові дії, треба визначити, чому родина, потяг до мирного життя, домівка нівельовані як цінність. Якщо боєць налаштований опрацювати із психологом власний життєвий досвід, але усіляко уникає розмов про війну, це говорить про наявність травматичного досвіду, який вимагає опрацювання. Належним чином ретельно зібраний психологічний анамнез допомагає психологу у виборі ефективної стратегії, запобігає ризику реалізації тригерів, сприяє налагодженню контакту. В режимі

психологічного травмування емоційна біль значно перевищує поріг толерантності психічного сприйняття особистості, тоді спрацьовують механізми уходу та дисфункціональні механізми регуляції емоцій, що у власну чергу значно ускладнюють процес психологічного опрацювання травматодосвіду. Психолог має вміти швидко формувати запит, додатково позитивно мотивувати клієнта, навіть в умовах вираженої конфронтації.

Людина – соціальна істота, вона завжди прагне до спілкування, прагне, щоб її зрозуміли, підтримали, допомогли. Психологічно травмована людина завжди перебуває у конфлікті із собою: з одного боку, вона прагне порозуміння, спілкування; та водночас уникає спілкування, бо не хоче знову відчувати нестерпний психологічний біль. Страждання людини не завжди можуть бути нею усвідомленими, але вона завжди шукає вихід. Найкращим вирішенням проблеми є професійна психологічна допомога. Власний потяг до спілкування вона здатна виражати навіть у несвідомій формі. Інформативним для психолога, який вміє аналізувати символи, є аналіз дискурсу клієнта, малюнків, життєвого сценарію, психосемантики тілесності. Вміння психолога «читати» та урахувувати у власній діяльності особливості символічного відображення військовослужбовців, що здійснюють виконання військового обов'язку у зоні АТО, значно оптимізує та підвищує ефективність психологічної роботи.

Никоненко Л.В., молодший науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

ВПЛИВ МЕДІА НА СВІДОМІСТЬ ТА ЕМОЦІЙНІ СТАНИ УЧАСНИКІВ АТО

Особливостями війн ХХІ сторіччя є зростання ролі медіа-впливів як у внутрішньо-політичних, так й в геополітичних протистояннях, що знаменує перехід від війн за територію та засоби виробництва до війн інформаційного століття, яким притаманна, в першу чергу, боротьба за інформаційний простір (І.А. Негодяев).